

Књига песама Снежане Минић *Мртва природа са цвећем* је изузетно вредно и значајно дело савремене српске поезије, које сведочи о богатству и разноврсности њеног песничког израза, о њеном критичком и самокритичком ставу према свету и себи, о њеном поетском и етичком ангажману, о њеном трагању за смислом и лепотом у свету и себи.

Др Слађана М. МИЛЕНКОВИЋ
Висока школа струковних студија
за васпитаче и пословне информатичаре – Сирмијум
Сремска Митровица
sladjanam0@gmail.com

ИНТЕРПРЕТАТИВНО МАПИРАЊЕ ПРЕДЕЛА КЊИЖЕВНЕ ФАНТАСТИКЕ

Владислава Гордић Петковић и Младен Јаковљевић, *Књижевни ум и њодручја фанџасџике*, Матица српска, Нови Сад 2023

Монографија Владиславе Гордић Петковић и Младена Јаковљевића *Књижевни ум и њодручја фанџасџике* припада оној групи текстова који, уколико би се дали упоредити са радом делатника у области природних наука, представља пре научну експертизу неголи читање и тумачење одабраних дела. Полазећи од незаобилазне (и углавном општеприхваћене, или барем то више неголи оспораване) Тодоровљеве студије о фантастици и фантастичном као динамичком моделу „жанра у нестајању”, до Атеберијевог одређења фантастике као „расплинутог система” жанрова и поджанрова, односно модуса приповедања, жанра и формуле истовремено, аутори ове монографије узимају у обзир ове различите теоријске концептуализације фантастике, настојећи притом да омогуће делима која су предмет њиховог тумачења у два гласа да проговоре сама за себе, односно да „представе богатство фантастике на најпрактичнији начин” – пошавши од конкретних наратива.

Одабрана дела, приметно је, нису она „планетарно позната” и главнотоковска – она која генеришу етимон, језгро жанра (попут Толкиновог *Госџодара ѝрсџенова*), већ пре она која, центрифугално се у односу на њега оријентишући, исплисују оквире жанра, односно (по)стоје апартно, као независне појаве (трилогија *Горменџасџи* Мервина Пика). По мишљењу ауторâ, систем жанрова фантастичне књижевности, у који су она укључена, образује унутар себе три мања подсистема – фантазијски, хорор, као и подсистем научнофантастичне књижевности (с вишеструким преклапањима, лиминалним зонама или хибридниџ формама). И као што се дела миметичко-реалистичког проседеа саодносе са „објективном”

стварношћу и њеним законима, тако и дела фантастичне књижевности, како аутори примећују у првом делу монографије, кореспондирају са законитостима фантастичног света који предочавају, што је показано на наративним стратегијама концептуализације алтернативних светова интерпретираних романа.

То је нарочито занимљиво када је реч о роману Томаса Пинчона *Објава броја 49*. Овај роман је (а)типично постмодерно дело, које својим алтернативним стварностима и вишеструким интерпретативним могућностима „пародира и свет око нас, и знање о њему; и самога себе, и своју потребу да зна све; и хипи контракултуру којој је (ипак) одан, и предтехнолошку слику завере“. Едипа Мас, невољна херменеутичка и актерка романа, настојећи да разграничи стварност од илузије, тумачи оне информације до којих долази, а које јој, међусобним противречностима, не откривају истину већ – само нове могућности интерпретације (од теорије завере, генерисане из различитих извора, преко могућности да је све сама мислила и пројектовала, до увиђања сопственог конструисања завере, а што би, у крајњој линији, водило ка нужном деконструисању ове хипотезе).

Сличну нестабилност у концептуализацији (антиципиране) стварности („међународна завера“ или „приватна параноја“) уочавају аутори и поводом Гибсонових романа *Прејознавање образаца*, *Неуромансер* и *Периферал*. Фетишизам (брендова, али и алтернативних стилских одабира), семиотички потенцијал елемената конзумеристичке стварности, халуцинантност киберпростора, потрага за идентитетима (мејнстрим или супкултурним – на крају, свеједно је) у свету симулакрума, екранске културе (ТВ, компјутерског екрана, сада и андроид телефона), брендова и копија, киберпанк икона и маргиналаца, читаоце ових романа, неминовно, наводе на преиспитивање сопствене стварности, и саме у процесу непрекидног преображавања. Њене протејске трансформације иду од „објективне“, преко друштвене репрезентације до хетеротопије или чак (привидне) утопије конзумеристичког друштва, у коме симулакрум лако задовољава све потребе појединца – за културом, забавом, (форумским) заједништвом и припадањем... у којој се потреба за (ре)интерпретацијом, у виђењу аутора, појављује као егзистенцијално важан „одбрамбени импулс очувања разума“, односно интегритета субјекта – нажалост, трагично илузоран.

У растакању не само наративних стварности већ и егзистенцијалног средишта индивидуе отишао је корак даље Филип К. Дик, о чему аутори ове монографије пишу у поглављу „*Валис* Филипа К. Дика: од лудила до 'преко потребне објективности' шизофреније“. На питање да ли је овде реч о саморазарајућој метапрози (Долежел), односно могућем немогућем свету (Еко) – фрагментарисаном, деконструисаном, окрутном, нестабилном, монструозно нехуманом, лажном (тј. полустварном)

свету или искривљеној слици реалности, онаквој каквом је посредује централна свест – шизофрени ум протагонисте, нема коначног одговора, као што не постоји ни могућност праве спознаје природе приказане стварности („филдиковског мултиверзума”), односно постојеће методичности („парадоксалне кохерентности и унутрашње логике”) предоченог лудила. Другим речима, као што тврде:

Дикова дела описују суморне истине исписане у форми узнемирујућих кошмарних визија о могућим, изгледним и непредвидивим последицама технолошке отуђености с увидима у природу стварности до којих воде шизофренија и халуцинације, индивидуалне и колективне, као одраз културне празнине, анксиозности и параноје деперсонализоване потрошачке монокултуре у друштву хронично оптерећеном егзистенцијалним страховима од личних и глобалних катастрофа.

У другом делу студије – „Фантастична суочавања”, с поглављем „Позајмљени светови: контрасти и контексти српске и англофоне фантастике”, полази се од типолошких аналогија између кључних дела англосаксонских писаца, парадигматских за разматрани жанр (нпр. *Окреџај заврџња* Х. Цејмса) или модус фантастике (дух Хамлетовог оца у Шекспировом *Хамлеју*, фантастика Е. А. Поа, Ц. Конрада и др.), која кореспондирају са сличним типом „објашњеног натприродног” (Тодоров) у романима *Завера близнакиња* и *Под сенком змаја* Ђорђа Писарева, *Пуџ* у *Биробициан* Јудите Шалго или *Сџрах* и *Његов слуга* Мирјане Новаковић, „логиком необјашњиве перцепцијске аберације”, односно разјашњењем натприродног посредством психолошке нестабилности рефлектора, халуцинација, измењених стања свести и сл. Дискрепанца између приповедача у првом лицу и његових (шизофрено) вишеструких улога: актера, рефлектора/фокализатора и аутодијететског наратора који настоји да постигне објективност казивања ствара наративну тензију која проблематизује и саму веродостојност приповеданог. Стога, као и у претходно помињаним романима, „лаж мора бити смислена, док је истина увек парадоксална”.

У поглављу „Практичари Стернових приповедних маневара” интерпретативно се преиспитује опипљива материјалност наратива (књига) у односу на потенцијалност и виртуелност хипертекста. При томе, стварност хипертекста, како је примећено, „интегралности се супротставља фрагментом, мењајући чин читања из пасивног присвајања постојећег значења у стратегију стварања новог” – не само значења него и света. Претечу таквог нелинеарног читања и писања аутори налазе у *Трисџраму Шендију* Лоренса Стерна, у његовој дигресивности, растакању текста, флуидности и хетерогености грађе, метатекстовности, аутореклексивности... – свим оним елементима који ће своје праве могућности досегнути освајањем новог медијског (сајбер)простора – виртуелног света

интернета, односно њиховим преласком у хипертекст као израз особите „фантастике екрана”, антиципираног у делима његових (несвесних) настављача и „практичара” – Светлане Слапшак, Дане Тодоровић и Воје Чолановића.

Исклизнуће у свет паралелне стварности – тек незнатно искривљене рефлексије „познате стварности”, видљиво је и у роману Мирјане Новаковић *Johann's 501*. Уосталом, када је о фантастици реч, често нису ни потребни засебни светови са системом својих природних закона – довољно је да постоји неко „алтернативно својство” које ће дискретно назначити читаоцу да је реч о алтернативној стварности (нпр. змије које говоре код М. Продановића или имагинарни бренд – *Johann's 501* у истоименом роману Мирјане Новаковић) или нека друштвена аномалија (пророк – вођа навијача), зачудност стварности (златно доба магова и видовњака за време Милошевићеве владавине), хорор свакодневице, или чак фикционализација аутобиографије (М. Продановић), посредством које се фантастични елементи уводе у свет транзицијске стварности.

После ових указивања на различите ауторске стратегије концептуализације алтернативних светова, финално поглавље ове монографије посвећено је дистинкцији између фантастичког и фантазијског у савременој прози – најпре у роману *Мали сџиранац* Саре Вотерс (2009), који се, посредством готских топоса уклете (племидке) куће, појаве духова, фрагментаризације личности наратора при сусрету с натприродним и необјашњивим (или одбијањем да се оно прихвати), доводе у везу с романима *Објешени* (2005) и *Чрна маји земла* (2013) Кристиана Новака, као и с романом *Анђeosко срце* (1978) нешто старијег аутора, Вилијама Хјортсберга, где се показује да је демонско усађено у саму људску природу, а да је оно понекад тек „метафора фрустрација изазваних околностима савремене стварности”. Притом, сећања и фотографије нису докази о лицима и протеклим догађајима већ – ретуширање прошлости, односно, како аутори показују, својеврсна рестаурација стварности, једнако алтернативна и неистинита као и фантастика што је. Не више до – конвенција између субјекта-наратора и читалаца, подједнако запитаних и зачуђених калеидоскопским сликама наративних ткања.

Укупно узев, предложена читања одабраних дела фантастике (најшире одређене) у монографији *Књижевни ум и подручја фантасијске* Владиславе Гордић Петковић и Младена Јаковљевића откривају не само непатворену страст читања и интерпретације већ и епистемофиличарску запитаност над сопственом стварношћу, рефлектовану на тамној површини екрана или у искривљеном огледалу фантастичних светова и менталних предела. Структурно кохерентно конципирана, логично организована (чак и када су њен предмет асоцијативно или типолошки сродне појаве), ова монографија представља драгоцен допринос не само науци о књижевности (српској, јужнословенској, англистичкој, компаративној...),

већ и херменеутички и аксиолошки поуздани аршин, као и својеврсну читалачку препоруку за све оне које занима фантастика, у својим најразноликијим видовима.

Др Драгољуб Ж. ПЕРИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
dragoljub.peric@ff.uns.ac.rs

„ЛИЈЕПО И ПО РЕДУ”, СТРАСТ ЧИТАЊА И ЊЕНИ ДОМЕТИ

Љиљана Пешикан-Љушћановић – сѝрасѝ чииања, зборник, ур. Лидија Делић и Драгана Д. Јовановић, Библиотека Матице српске, Нови Сад 2022

Зборник радова *Љиљана Пешикан-Љушћановић – сѝрасѝ чииања*, публикован у част професорке емерите Љиљане Пешикан-Љушћановић, лауреаткиње седме додељене Награде Златна књига Библиотеке Матице српске, у првом реду, јесте резултат одавања заслуженог признања. Летимичан поглед на списак аутора који су – квалитативно и квантитативно – допринели настанку ове вредне публикације сведочи о томе да зборник чији је предмет вишедеценијски научни и критички рад Љиљане Пешикан-Љушћановић јесте много више од протоколарне публикације која следује лауреату престижне награде. Реч је о месту сусрета проучавалаца широког генерацијског распона који проговарају из различитих домена науке о књижевности, окупљених око опуса научнице коју је посве аутентична страст читања довела до остварења тешко надмашивих, тематски разноврсних домета проучавања.

Зборник отвара пригодна беседа „О књизи у којој су све друге књиге”, управника Библиотеке Матице српске Селимира Радуловића. Надахнута Старим и Новим заветом, сврха беседе била је да окупљене подсети на причу о „Великој Књизи и Великој Библиотеци, као наративу који уобличује меру питања свих питања”. Беседник подсећа и да је књига именоватељ људске и божје саборности који, како у Христово време тако и у наше дане, постојано одолева разноликим силама деструкције. Средишњи део зборника, посвећен радовима са Округлог стола о добитници Награде Златна књига Библиотеке Матице српске, састоји се од 14 радова које су уреднице Лидија Делић и Драгана Д. Јовановић промишљено распоредиле, држећи се критеријума тематске сродности међу текстовима. Тако се први текст у низу, „Магија знања и читања”, односи на примарно поље научноистраживачког деловања Љиљане Пешикан-